

Ouderlijke conflicten en coparenting na scheiding en probleemgedrag bij jongeren

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen
Master: Clinical Child, Family and Education Studies
Universiteit Utrecht
Student: Ruth Zweistra (5560721)
Begeleider: Dr. I. Van der Valk
Tweede beoordelaar: R. van Dijk, MSc
Aantal woorden: 4830

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis die ik schreef ter afronding van de Master Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Dat ik in het kader van mijn Masterthesis mocht schrijven over de gevolgen van een echtscheiding voor jongeren heeft mij zeer verheugd. De vraag naar echtscheidingsgevolgen voor jongeren heeft namelijk al geruime tijd mijn interesse. Aangezien een grote groep kinderen gescheiden ouders heeft, is kennis over de gevolgen van een scheiding voor jongeren van groot belang voor een Orthopedagoog. Zeker omdat jongeren een kwetsbare groep in de maatschappij vormen die meestal niets in te brengen hebben met betrekking tot de echtscheiding van ouders, zij moeten de scheiding van hun ouders slechts ondergaan.

Middels mijn persoonlijke interesse in de totstandkoming van probleemgedrag bij jongeren ben ik uitgekomen bij het onderwerpen '*Ouderlijke conflicten en coparenting na scheiding en probleemgedrag bij jongeren*'. De literatuur is vrij consistent over het gegeven dat ouderlijke conflicten samenhangen met verhoogd probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding. Gedurende mijn stage bij een GGZ hoorde ik veel geluiden over coparenting. Hierdoor raakte ik geïnteresseerd in de rol van coparenting in de samenhang tussen ouderlijke en probleemgedrag van jongeren na scheiding.

Graag wil ik mijn begeleider dr. I. van der Valk bedanken voor haar zeer prettige wijze van begeleiden. Haar kundigheid, enthousiasme en manier van feedback geven hebben voor een groot deel gezorgd voor de totstandkoming van mijn masterthesis. Tevens wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om familie, vrienden en medestudenten te bedanken voor het meelesen en de mentale support.

Abstract

Research has shown that a parental divorce is related to an increased risk of externalizing and internalizing problem behavior in children. Rather than the divorce itself, conflicts between parents are an important cause of these problems. The role of coparenting after divorce in the relation between parental conflicts and problem behavior by youngsters is barely examined. However, this is pertinent, since the way fathers and mothers jointly manage to parent their children after divorce is an important aspect in their children's adjustment. The aim of this study is to investigate the direct relation between parental conflict and child problem behavior after divorce, and to examine whether coparenting mediates this relation. In this study a cross-sectional dataset 'Students and Families' is used from 2016. We selected only youngsters of divorced parents ($N = 252$, $M_{\text{age}} = 13.4$, $SD = 1.09$, Age range 11 – 17), who filled in questionnaires about conflicts between parents, fathers' and mothers' parenting, and adjustment. Results indicated that both conflict between parents and the way in which fathers and mothers fulfill their parenthood after divorce is linked to increased levels of internalizing problems of their youngsters. Further, parental conflicts are directly related to decreased quality of coparenting after divorce, but coparenting does not play a mediating role in the link between conflicts and problem behavior by youngsters. These results can add to improved support for parents and youngsters after divorce.

Keywords: Parental divorce, externalizing problem behavior, internalizing problem behavior, coparenting

OUDERLIJKE CONFLICTEN EN COPARENTING NA SCHEIDING EN
PROBLEEMGEDRAG BIJ JONGEREN

In Nederland is in 2014 het aantal (echt)scheidingen geschat op 35.000 paren (CBS, 2015). Hierbij zijn in veel gevallen kinderen betrokken; dit betreft ongeveer 70.000 thuiswonende kinderen per jaar (Spruijt & Kormos, 2010). Deze kinderen ervaren gemiddeld genomen meer internaliserende en externaliserende problemen dan hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Amato, 2001; Amato, 2010; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005). De doelgroep in dit onderzoek omvat jongeren tussen de 10 en 17 jaar na ouderlijke scheiding tenzij anders aangeduid. Wat de oorzaken zijn van de gemiddeld hogere probleemscores na ouderlijke scheiding houdt een groot aantal onderzoekers bezig. Niet zozeer de scheiding op zichzelf, maar de daarbij horende factoren en processen lijken verantwoordelijk te zijn voor deze verhoogde probleemscores (e.g., Amato, 2001). Zo blijken conflicten tussen ouders onderling een zeer belangrijke rol te spelen, maar ook coparenting, de gezamenlijke opvoeding tussen twee ouders (e.g., Grych & Fincham, 1990; Macie en Stolberg 2003). Mogelijk speelt de kwaliteit van coparenting een mediërende rol in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag van jongeren na scheiding, omdat conflicten tussen ouders na scheiding doorsijpelen in de gezamenlijke opvoeding en zo de jongere beïnvloeden (Feinberg, 2002; McHale, Lauretti, Kuersten-Hogan & Rasmussen, 2000). Echter, hier is weinig onderzoek naar gedaan. Deze thesis gaat op exploratieve wijze nader in op de mogelijke mediërende rol van coparenting, waarbij de gezinssysteemtheorie als uitgangspunt dient. De bevindingen hebben wetenschappelijke relevantie, vanwege de link met de gezinssysteemtheorie en maatschappelijke relevantie omdat het mogelijk kan bijdragen aan betere ondersteuning van gezinnen na scheiding. In de inleiding worden de sleutelbegrippen in deze thesis in onderlinge samenhang beschreven.

Gezinssysteemtheorie

De gezinssysteemtheorie kan helpen om de verbanden tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na scheiding, en de rol van coparenting daarin, te begrijpen. Deze theorie beschouwt het gezin als een sociaal systeem met diverse subsystemen die elkaar wederzijds beïnvloeden. Subsystemen zijn bijvoorbeeld; het oudersysteem, het ouder-kind systeem en het kindsysteem (e.g., Cox & Paley, 1997; Minuchin, 1985). Het oudersysteem, de verhouding tussen ouders, wordt als zeer bepalend gezien voor het gezin (Erel & Burman, 1995). Problemen binnen dit subsysteem kunnen doorsijpelen in andere subsystemen die daardoor negatief worden beïnvloed. Dit wordt ook wel het *spillover effect* genoemd (Erel & Burman, 1995). Binnen het oudersysteem hangen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van

coparenting met elkaar samen (e.g., Eleanor, Maccoby, Charlene, Depner & Mnookin, 1990; Gasper, Stolberg, Macie & Williams, 2008). Door conflicten tussen ex-partners kan de vijandigheid tussen deze twee toenemen en kunnen de coöperatie en communicatie afnemen. De verwachting is dat dit doorsijpelt in het kindsysteem en aldus de ontwikkeling van probleemgedrag bij jongeren bevordert (Gable, Crnic & Belsky, 1994). Daarbij geldt dat ouders bij onderlinge conflicten meer bezig zijn met hun eigen problemen dan met het welzijn van hun kinderen, waardoor ze minder sensitief reageren op diverse behoeften van hun kinderen (Cox & Paley, 1997; Erel & Burman, 1995; Gerard, Krishnakumar & Buehler, 2006).

Probleemgedrag jongeren na scheiding

Onderzoekers vinden veelal een positieve samenhang tussen de scheiding van ouders en externaliserend probleemgedrag bij jongeren, zoals delinquent en agressief gedrag (Amato, 2010; Lansford, et al., 2006; Spruijt, 2005; Van der Valk, et al., 2005). Dit wordt onder andere bevestigd door het longitudinale onderzoek van Van der Valk en collega's (2004), waarin zij noteren dat jongeren uit gescheiden gezinnen gemiddeld genomen verhoogde scores rapporteren wat betreft roken, drinken, delinquentie en qua (soft)drugs gebruik. Het blijkt dat jongeren van gescheiden ouders gemiddeld genomen meer internaliserende problemen zoals; angst, depressie en stress rapporteren, dan leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Amato, 2010; Kelly 2000; Van der Valk, et al., 2005). Een belangrijke factor bij het functioneren van jongeren na scheiding zijn de conflicten tussen ouders.

Ouderlijke conflicten en probleemgedrag jongeren na scheiding

Ouderlijke conflicten voor, tijdens en na de scheiding worden in de literatuur genoemd als belangrijke voorspeller van verhoogd probleemgedrag bij jongeren (e.g., Buehler et al., 1998; Grych, 2005; Grych & Fincham, 2001). Ouderlijke conflicten zijn te definiëren als onenigheid tussen (ex-)partners en echtgenoten (Buehler et al., 1997). Deze conflicten kunnen openlijk of verkapt zijn en variëren in frequentie, intensiteit en inhoud (Grych & Fincham, 1993). Daarbij is de mate waarin de jongere aan- of afwezig is bij de conflicten en de conflictoplossingsvaardigheden van ouders van invloed op de impact die de ouderlijke conflicten hebben op jongeren (Kelly, 2000, Grych, 2005; Demaris, 2000). Doorgaans komt uit de literatuur naar voren dat deze jongeren meer externaliserend probleemgedrag rapporteren zoals agressie en/of delinquentie, doordat zij de conflicterende en mogelijk agressieve gedragingen bijvoorbeeld overnemen in hun eigen manier van communiceren (Booth & Amato, 2001; Jones, Shaffer, Forehand, Brody, & Armistead, 2003; Kelly, 2000). Dit geldt tevens voor internaliserend probleemgedrag zoals angstig en / of depressief gedrag

(e.g., Kelly, 2000). Deze samenhang komt overeen met het *spillover effect* vanuit de gezinssysteemtheorie. De verstoring van het oudersysteem, door ouderlijke conflicten, zal de andere systemen binnen het gezin negatief beïnvloeden; in dit geval het kindsysteem (Erel & Burman, 1995). Een andere bepalende factor voor het functioneren van kinderen en jongeren is de kwaliteit van de coparentingrelatie, tussen (ex)partners (Feinberg, 2002).

Coparenting na scheiding

Coparenting, oftewel de kwaliteit van de coördinatie tussen volwassenen in hun rol als ouders en/of opvoeders, is niet alleen gebonden aan echtelijke relaties. Er is sprake van coparenting wanneer twee volwassenen de gezamenlijke verantwoordelijkheid nemen voor een kind zowel in intacte als gescheiden gezinnen (Feinberg, 2002; McHale et al., 2000; Van Egeren & Hawkins, 2004). Een kwalitatief goede coparenting bestaat uit een goede coöperatie, wederzijdse overeenkomsten, weinig conflicten en positieve betrokkenheid op het kind. Dit draagt bij aan een positieve ontwikkeling van kinderen (Kelly, 2000; Teubert & Pinquart, 2010). In het huidige onderzoek wordt de kwaliteit van coparenting gemeten naar de mate van coöperatie / respect tussen ouders na scheiding omdat dat de meest essentiële elementen zijn voor coparenting (Macie & Stolberg, 2003).

Wat betreft de samenhang tussen ouderlijke conflicten en coparenting blijkt dat wanneer er veel conflicten en vijandigheid tussen de ex-partners aanwezig is, de coöperatie moeizaam gaat. Met name als de scheiding nog geen twee jaar eerder heeft plaatsgevonden (Eleanor et al., 1990; Gasper et al., 2008). Een mogelijke verklaring hiervoor is, dat ouders die hevige conflicten hebben zo min mogelijk met elkaar proberen te communiceren. Weinig communicatie is vaak negatief voor de coöperatie binnen de coparentingrelatie. Dit zal tevens samengaan met verminderd functioneren van betrokken jongeren (Eleanor et al., 1990; Macie, 2002).

Naar de samenhang tussen de kwaliteit van coparenting en probleemgedrag van jongeren na ouderlijke scheiding is erg weinig onderzoek gedaan en de gegevens die bekend zijn voor de periode na scheiding zijn inconsistent (Spruijt & Duindam, 2009). Een lage kwaliteit van de coparentingrelatie lijkt over het algemeen samen te hangen met verhoogd probleemgedrag bij jongeren (Macie & Stolberg, 2003; Teubert & Pinquart, 2010). In veel gevallen lijkt een lage kwaliteit van de coparenting gerelateerd te zijn aan vermeerderd agressief, delinquent, angstig en depressief gedrag zowel voor als na de scheiding (Feinberg, Kan, & Hetherington, 2007; Macie & Stolberg, 2003).

Zoals eerder beschreven wordt vanuit de gezinssysteemtheorie verwacht dat gedragingen in subsystemen van een gezin na scheiding elkaar beïnvloeden middels *spillover*

(Cox, Paley & Harter, 2001; Gable et al., 1994). Zo was er allereerst te zien dat ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na scheiding samenhangen. Daarnaast lijken ouderlijke conflicten van invloed te zijn op de kwaliteit van coparenting. Tevens zou de kwaliteit van coparenting samenhangen met het functioneren van jongeren. Mogelijk vormt de kwaliteit van coparenting een mediator in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na scheiding (Gasper et al., 2008). Het mediërende effect van de coparentingrelatie kan zowel positief als negatief de ontwikkeling van een jongere beïnvloeden (e.g., Amato, Kane, James, 2011; Erel & Burman, 1995; Teubert & Pinquart, 2010).

Huidig onderzoek

De onderzoeksvraag die in deze thesis centraal staat is: is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag van jongeren na ouderlijke scheiding direct, of verloopt die indirect via de kwaliteit van coparenting na scheiding? Om een antwoord op deze vraag te formuleren, zijn er verschillende deelvragen opgesteld met de daarbij horende hypothesen. (1) Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding? Er wordt een positieve samenhang verwacht. Dat wil zeggen dat een hoge mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een hoge mate van probleemgedrag bij jongeren. (2) Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van coparenting na scheiding? Verwacht wordt dat er een positieve samenhang is. Dat wil zeggen dat een hoge mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een lage score op de kwaliteit van coparenting. (3) Wat is de samenhang tussen de kwaliteit van coparenting en probleemgedrag bij de jongeren na ouderlijke scheiding? Er wordt een positieve samenhang verwacht. Dat wil zeggen dat een lage score op de kwaliteit van coparenting samenhangt met een hoge mate van probleemgedrag. (4) Speelt de kwaliteit van coparenting een mediërende rol in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding? Verwacht wordt, vanuit de gezinssysteemtheorie, dat de conflicten binnen het oudersysteem invloed hebben op de kwaliteit van coparenting die vervolgens doorsijpelen naar het kindstelsel wat resulteert in mogelijk externaliserend of internaliserend probleemgedrag.

Methode

Onderzoeksdesign

De dataverzameling van deze thesis komt voort uit het al langer lopende, cross sequentiële, onderzoek 'Scholieren en Gezinnen'. Vanaf 2006 vindt dit onderzoek eens per twee jaar plaats. Dit gebeurt door het afnemen van vragenlijsten bij scholieren van de eerste

drie klassen van het voortgezet onderwijs. Deze thesis gebruikt de gegevens die afkomstig zijn uit de meetronde van 2016. Studenten van de Universiteit Utrecht hebben de scholen gevraagd om toestemming te geven voor dit onderzoek. Zodra de scholen akkoord gingen selecteerden ze 2 of 3 klassen door middel van een gemakssteekproef. De ouders en de scholieren kregen een informatieve brief vooraf, daarin konden ze aangeven of de scholieren al dan niet mee wilden doen aan het onderzoek. Gedurende het onderzoek konden ze stoppen op ieder gewenst moment. Studenten gaven voor de afname van de vragenlijst instructies, lichtten daarbij tevens het onderzoeksdoel kort toe. De vragenlijsten werden individueel en anoniem ingevuld.

Steekproef

De steekproef betreft zowel jongens ($N = 125$, 49%) als meisjes ($N = 127$, 51%), dit zijn in totaal ($N = 252$) scholieren. Van 164 scholieren zijn de ouders gescheiden ($N = 164$, 65.1%) en van 88 ($N = 88$, 34.9%) scholieren zijn ze gedecohabiteerd. ($M_{leeftijd} = 13.4$ jaar, $SD = 1.09$, leeftijdsbereik 11 – 17 jaar). Opleidingen die de scholieren volgen variëren van VMBO-beroeps (13%), VMBO-tl (30%), Havo (16%), VWO (14%) tot en met ‘anders’ (24%). Binnen de groep ‘anders’ vallen onder andere groep 8 leerlingen (8%), VMBO-GT en Havo/VWO scholieren.

Meetinstrumenten

Alle data zijn gebaseerd op zelfrapportage, uit de vragenlijst ‘Scholieren en Gezinnen’, samengesteld door de onderzoeksgroep van de afdeling Jeugd en Gezin. Deze vragenlijst richt zich op de perceptie van jongeren over het individuele welbevinden, de gezinsrelaties en de gezinsdynamiek.

Probleemgedrag jongeren. Het probleemgedrag van de jongeren wordt gemeten met vragen over internaliserend (angst en depressie) en/of externaliserend (agressie en delinquentie) probleemgedrag.

Externaliserende problemen. Agressief gedrag wordt gemeten aan de hand van de verkorte Nederlandse versie van de *Direct Indirect Agression Scales* ([DIAS]; Bjorkqvist, Lagerspetz & Osterman, 1992). Leerlingen konden reageren op stellingen met 1 (nooit) tot 4 (heel vaak). Een voorbeeld stelling is: ‘ik scheld de ander uit’. De betrouwbaarheid van deze schaal is goed ($\alpha = .88$). De items voor agressie zijn samengenomen in een gemiddelde score.

Delinquent gedrag wordt gemeten met een verkorte versie van de Delinquentie Zelfrapportage lijst (Baerveldt, Rossem & Vermande, 2003). Leerlingen konden aangeven hoe vaak ze een vorm van delinquentie hadden gebruikt, waarbij 1 (nooit) tot meerdere malen per maand. Een voorbeeld vraag is: ‘hoeveel lesuren spijbel je gemiddeld per maand?’.

Betrouwbaarheid van deze schaal is goed ($\alpha = .88$). Het gemiddelde van de items is gebruikt als indicator voor delinquent gedrag.

Internaliserende problemen. Depressie wordt gemeten middels de verkorte versie van de *Children's Depression Inventory* ([CDI]; Craighead, Smucker, Ilardi, 1998). Leerlingen konden antwoorden met 1 (helemaal niet waar) tot 5 (erg waar). Een voorbeeld vraag is: 'ik vind niet zoveel dingen leuk'. De items zijn samengenomen in een gemiddelde, de betrouwbaarheid is goed ($\alpha = .89$).

Angst wordt gemeten door de subschaal gegeneraliseerde angst, afkomstig uit de *Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders* ([SCARED-NL]; Muris & Steerneman, 2001). Leerlingen konden antwoorden met 1 (nooit) tot 5 (altijd). Een voorbeeldvraag is: 'Ik maak me zorgen over de toekomst'. De betrouwbaarheid van deze schaal is goed ($\alpha = .90$) en het gemiddelde van de items wordt als indicator van angst gebruikt.

Coparenting en conflicten na scheiding. Als maat voor de kwaliteit van coparenting fungeert de subschaal ouderlijk respect/coöperatie en voor de mate van ouderlijke conflicten de subschaal ouderlijke conflicten van de *Coparenting Behavior Questionnaire* ([CBQ] Schum & Stolberg, 2007). De CBQ is een gestandaardiseerd instrument, opgenomen in deze thesis als bijlage 2, dat de coparenting interacties en de manier van opvoeden van ouders meet vanuit de perceptie van het kind. De jongeren konden antwoorden met 1 (bijna nooit) tot 5 (bijna altijd). Bij beide schalen zijn – na hercodering van omgekeerde gepolde items- de gemiddelden van de items per schaal gebruikt als indicator.

Een voorbeeldvraag uit de schaal ouderlijk respect/coöperatie is: 'wanneer mijn moeder hulp met mij nodig heeft, dan vraagt ze mijn vader'. De betrouwbaarheid van de schaal respect/coöperatie is goed ($\alpha = .91$).

Een voorbeeldvraag uit de schaal ouderlijke conflicten is: 'mijn ouders klagen over elkaar'. De betrouwbaarheid van de schaal ouderlijke conflicten is goed ($\alpha = .83$).

Analyseplan

Allereerst is gekeken wat de relatie is tussen ouderlijke conflicten en externaliserend en internaliserend probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding. Daarna is een mediatieanalyse uitgevoerd volgens de Baron en Kenny (1986) methode. Figuur 1 (bijlage 1) vormt het uitgangspunt van de analyses die gedaan zijn voor het huidige onderzoek, middels SPSS 24.0. Een viertal stappen wordt hierbij doorlopen om te bepalen of er sprake is van een mediatie-effect. De eerste stap is beoordelen of er sprake is van een directe samenhang tussen ouderlijke conflicten en zowel externaliserend als internaliserend probleemgedrag bij

jongeren is na ouderlijke scheiding. De tweede stap is beoordelen of er sprake is van een correlatie tussen ouderlijke conflicten na scheiding en de kwaliteit van de coparenting. De derde stap beoordeelt of er sprake is van een correlatie tussen de kwaliteit van de coparenting en zowel externaliserend als internaliserend probleemgedrag. Door middel van een multiple regressie wordt nagegaan wat de samenhang is tussen ouderlijke conflicten op zowel externaliserend als internaliserend probleemgedrag als de kwaliteit van de coparenting aan het model wordt toegevoegd. Wanneer dit indirecte effect significant is en de directe samenhang tussen ouderlijke conflicten en zowel externaliserend als internaliserend probleemgedrag afneemt wordt de Sobel test gebruikt om te beoordelen of er sprake is van een significant mediatie-effect.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 staan de correlaties, groepsgrootte, gemiddelden en standaarddeviaties van de variabelen die in deze thesis onderzocht worden. De jongeren rapporteren een gemiddelde score van 1.41 op externaliserend gedrag en een gemiddelde score van 2.39 voor internaliserend probleemgedrag. Er is een significant negatieve correlatie tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de coparenting, welke matig tot sterk is ($r = -.46, p = .001$). Dit betekent dat een hoge score op ouderlijke conflicten samenhangt met een slechtere kwaliteit van de coparenting. De correlatie tussen de kwaliteit van de coparenting en externaliserend probleemgedrag is niet significant ($r = -.00, p = .97$). Er is een significante negatieve zwakke correlatie tussen de kwaliteit van de coparenting en internaliserend probleemgedrag gevonden ($r = -.15, p = .02$). Dit betekent dat een hoge kwaliteit van de coparenting samenhangt met minder internaliserend probleemgedrag. De correlatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend probleemgedrag is niet significant ($r = .08, p = .24$). Daarentegen is correlatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserend probleemgedrag wel significant. De correlatie is positief en is matig tot sterk ($r = .37, p = .001$) en duidt erop dat ouderlijke conflicten samenhangen met internaliserend probleemgedrag.

Tabel 1

Correlaties, groepsgrootte, gemiddelden en standaarddeviaties van de variabelen uit deze thesis

Variabele	1	2	3	4	N	M*	SD	Min.	Max.
Coparenting					250	2.80	.95	1	5
Ouderlijke conflicten	-.46**				250	2.09	.88	1	4.80
Externaliserend probleemgedrag	-.00	.08			250	1.41	.36	1	2.97
Internaliserend probleemgedrag	-.15*	.37**	.09		250	2.39	.79	1	4.84

Note. * $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. M* 1 =(bijna) nooit, 5=(bijna) altijd.

Ouderlijke conflicten en probleemgedrag na ouderlijke scheiding

De eerste deelvraag luidt: wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding? Daartoe zijn twee enkelvoudige regressieanalyses uitgevoerd (Model 1, Tabel 2). Ouderlijke conflicten als predictor verklaren slechts 1% van de variantie van externaliserend probleemgedrag. Dit is niet significant ($R^2 = .01$, $F(1, 246) = 1.385$, $p > .05$). Een hogere mate van ouderlijke conflicten leidt niet tot een hogere mate van externaliserend probleemgedrag ($b = .03$, $t(246) = 1.177$, $p > .05$).

Ouderlijke conflicten verklaren significant 14% van de variantie in internaliserend probleemgedrag na ouderlijke scheiding ($R^2 = .14$, $F(1, 246) = 39.665$, $p < .01$). Een hogere mate van ouderlijke conflicten leidt tot een hogere mate van internaliserend probleemgedrag ($b = .34$, $t(246) = 6.298$, $p < .01$). Het effect is gemiddeld ($R^2 = .14$).

Ouderlijke conflicten en de kwaliteit van coparenting

De tweede deelvraag luidt: wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de coparenting na scheiding? De resultaten van deze enkelvoudige regressieanalyse laat Model 2 uit Tabel 2 zien. Ouderlijke conflicten verklaren 21% van de variantie in coparenting, na ouderlijke scheiding, dat is significant ($R^2 = .21$, $F(1, 247) = 64.816$, $p < .01$). Dit betekent dat een hoge mate van ouderlijke conflicten samengaat met een verslechterde kwaliteit van de coparenting ($b = -.49$, $t(247) = -8.051$, $p < .01$). Het effect is gemiddeld ($R^2 = .21$).

Kwaliteit van coparenting en probleemgedrag na ouderlijke scheiding

De derde deelvraag luidt: wat is de samenhang tussen de kwaliteit van de coparenting en probleemgedrag bij de jongeren na ouderlijke scheiding? Zie Model 3 uit Tabel 2 voor de

resultaten van de betreffende regressieanalyses. Allereerst blijkt uit de resultaten dat coparenting 0% verklaart van de variantie in externaliserend probleemgedrag ($R^2 = .00$, $F(1, 246) = .002$, $p > .05$). Dit betekent dat coparenting geen invloed heeft op de mate van externaliserend probleemgedrag ($b = -.00$, $t(246) = -.043$, $p > .05$).

Coparenting verklaart significant 2% van de variantie in internaliserend probleemgedrag ($R^2 = .02$, $F(1, 246) = 5.386$, $p < .05$). Dit wijst erop dat een hogere kwaliteit van de coparenting samenhangt met lagere mate internaliserend probleemgedrag ($b = -.12$, $t(246) = -2.321$, $p < .05$). Dit effect is klein ($R^2 = .02$).

Rol van de kwaliteit van coparenting

De vierde deelvraag luidt: speelt de kwaliteit van coparenting een mediërende rol in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding? De resultaten van de (multiële) regressieanalyses zijn opgenomen in Tabel 2, Model 4. Aan alle voorwaarden voor mediatieanalyse (Baron & Kenny, 1986) is voldaan, met uitzondering van de relatie tussen ouderlijke conflicten en externaliserend probleemgedrag, ditzelfde geldt voor de relatie tussen coparenting en externaliserend probleemgedrag.

Allereerst verklaren de variabelen ouderlijke conflicten en coparenting slechts 1% van de variantie in externaliserend probleemgedrag ($R^2 = .01$). Dit betekent dat zowel de mate van ouderlijke conflicten en de kwaliteit van coparenting niet samenhangt met externaliserend probleemgedrag. Voor de volledigheid van het onderzoek is toch de Sobel test uitgevoerd, waaruit blijkt dat er geen sprake is van een significant mediatie-effect ($p = .58$). Coparenting speelt geen mediërende rol in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend probleemgedrag.

De variabelen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van coparenting verklaren 14% van de variantie in internaliserend probleemgedrag ($R^2 = .14$). Dit betekent dat een hoge mate van conflicten tussen ouders en een lage kwaliteit van coparenting samenhangt met vermeerderd internaliserend probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding. De relatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserend probleemgedrag wordt sterker als coparenting wordt toegevoegd als predictor. De Sobel test ($p = .66$) wijst uit dat coparenting geen mediërende rol speelt in de directe samenhang tussen ouderlijke conflicten en internaliserend probleemgedrag van jongeren na ouderlijke scheiding.

Tabel 2

Resultaten regressieanalyses

Afhankelijke variabele	Predictor	B	SE	β	p	R^2
Model 1						
Externaliserend probleemgedrag	Constante	1.35	.06		.00	
	Ouderlijke conflicten	.03	.03	.08	.24	.01
Internaliserend Probleemgedrag	Constante	1.70	.12		.00	
	Ouderlijke conflicten	.34	.05	.37	.00	.14
Model 2						
Coparenting	Constante	3.82	.14		.00	
	Ouderlijke conflicten	-.49	.06	-.46	.00	.21
Model 3						
Externaliserend probleemgedrag	Constante	1.41	.07		.00	
	Coparenting	-.00	.03	-.00	.97	.00
Internaliserend Probleemgedrag	Constante	2.73	.16		.00	
	Coparenting	-.12	.05	-.15	.02	.02
Model 4						
Externaliserend probleemgedrag	Constante	1.29	.12		.00	
	Ouderlijke conflicten	.04	.03	.09	.20	.01
	Co parenting	.02	.03	.04	.58	
Internaliserend Probleemgedrag	Constante	1.60	.25		.00	
	Ouderlijke conflicten	.35	.06	.39	.00	.14
	Co parenting	.03	.06	.03	.66	

Discussie

In deze thesis is onderzocht of coparenting een mediërende rol vervult in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag van jongeren na ouderlijke scheiding.

De eerste deelvraag onderzocht of ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding samenhangen. Verwacht werd dat er sprake zou zijn van een positieve samenhang, wat betekent dat een hoge mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een hoge mate van probleemgedrag bij jongeren.

Deze hypothese is voor externaliserend probleemgedrag in dit onderzoek echter niet bevestigd; er is geen significante samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend probleemgedrag. Een verklaring hiervoor kan zijn dat er binnen het huidige onderzoek niet nader is ingegaan op andere elementen, terwijl onderzoek suggereert dat diverse elementen van invloed kunnen zijn op het al dan niet ontwikkelen van externaliserend probleemgedrag. Het gaat dan om elementen als: sekse (e.g. Van Peer, 2007), onderwerp / de inhoud van ouderlijke conflicten (Cummings, Goeke-Morey & Papp, 2004), de aanwezigheid van jongeren bij dergelijke ruzies (e.g., Kelly, 2000) en het moment waarop ouders zijn gescheiden (Sun & Li, 2002).

Voor internaliserend probleemgedrag is de verwachte hypothese echter wel bevestigd. Dit wil zeggen dat bij een hoge mate van conflicten tussen ouders na scheiding een toename aan internaliserend probleemgedrag bij jongeren zichtbaar wordt, terwijl minder conflicten samengaan met minder internaliserende problemen. Dit komt overeen met de verwachting en de bevindingen uit de literatuur, waarbij ouderlijke conflicten geassocieerd worden met specifieke kenmerken van internaliserend probleemgedrag zoals angst en depressie (Amato, 2010; Amato, 2001; Amato & Keith, 1991; Kelly 2000). Tevens komt deze uitkomst overeen met de verwachting vanuit de gezinssysteemtheorie middels het *spillover effect* (Erel & Burman, 1995; Gerard et al., 2006). Conflicterende ouders na scheiding zijn mogelijk meer met zichzelf bezig en hebben hierdoor verminderd oog voor het functioneren van hun kind, wat vervolgens kan resulteren in verhoogd internaliserend probleemgedrag bij jongeren (Cox & Paley, 1997; Erel & Burman, 1995; Gerard, Krishnakumar & Buehler, 2006).

Dat de directe samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na scheiding voor internaliserend probleemgedrag wél vanuit de gezinssysteemtheorie kan worden verklaard en voor externaliserend probleemgedrag niet, is opvallend. Deze uitkomst komt echter wel overeen met de zeer recente meta-analyse van Swartz (2017) waaruit blijkt

dat jongeren gemiddeld genomen meer internaliserende problemen rapporteren dan externaliserende problemen na een ouderlijke scheiding.

De tweede deelvraag onderzocht de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van coparenting na scheiding. De verwachting dat meer ouderlijke conflicten samenhangen met een lage coparenting kwaliteit en vice versa, is in deze thesis bevestigd (Gable et al., 1994; Gasper et al., 2008). Conflicterende ouders zijn minder goed in staat zijn om gezamenlijk op te voeden omdat zij minder communiceren, terwijl goede communicatie en coöperatie essentieel zijn om de kwaliteit van coparenting goed te houden (Eleanor et al., 1990; Gable et al., 1994; Gasper, Stolberg, Macie, 2002). Doordat ouders in conflict zijn met elkaar kunnen ze zich niet volledig richten op de taak die ze hebben als verantwoordelijke in de coparentingrelatie waardoor deze in kwaliteit afneemt (Feinberg, 2003).

De derde deelvraag ging over de samenhang tussen de kwaliteit van coparenting en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding. De verwachting was dat een lage score op de kwaliteit van coparenting samenhangt met een hoge mate van probleemgedrag en vice versa (o.a. Kelly, 2000; Teubert & Pinquart, 2010).

Ten aanzien van externaliserend probleemgedrag blijkt echter geen samenhang te zijn tussen de kwaliteit van coparenting en de mate van externaliserend probleemgedrag. Een mogelijke verklaring kan zijn dat niet iedere vorm van conflict perse een negatieve uitwerking hoeft te hebben op het functioneren van kinderen omdat onder andere de probleemoplossingsvaardigheden van ouders ook een rol spelen (Feinberg, 2003). Mogelijk spelen andere factoren een rol in de samenhang tussen coparenting en externaliserend probleemgedrag. Zo lijkt een lage coparenting kwaliteit van invloed op het functioneren van jongeren af te hangen van zijn of haar aanpassingsvermogen. Daarbij moet er ook rekening worden gehouden met karaktereigenschappen van de jongere of andere gezinsleden, sekse en familiestatus (Feinberg et al., 2007).

Ten aanzien van internaliserend probleemgedrag blijkt wel samenhang te zijn tussen de kwaliteit van coparenting en de mate van internaliserend probleemgedrag. Een mogelijke verklaring kan zijn dat de kwaliteit van coparenting via het *spillover effect* van invloed is op de mate van internaliserend probleemgedrag. Dat wil zeggen dat als coparenting niet goed verloopt (weinig respect / coöperatie) ouders minder betrokken zijn op hun kind waardoor deze minder goed functioneert en zich onder andere vermeerderd depressief of angstig voelt (e.g., Eleanor et al., 1990; Kelly, 2000; Teubert & Pinquart, 2010).

De vierde deelvraag onderzocht of de kwaliteit van coparenting een mediërende rol speelt in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding. De verwachting dat er sprake zou zijn van *spillover effecten*, werd noch voor externaliserend noch internaliserend probleemgedrag bevestigd. Door het ontbreken van een significante samenhang tussen ouderlijke conflicten en externaliserend probleemgedrag was een mogelijk mediatie-effect bij voorbaat al uitgesloten.

Wat betreft internaliserend probleemgedrag is het ontbreken van een mediatie-effect tegen de verwachting in. De directe samenhang tussen ouderlijke conflicten en internaliserend probleemgedrag loopt niet zozeer via de kwaliteit van coparenting. Deze uitkomst is intrigerend omdat de onderlinge verbanden wel aanwezig zijn zoals; de samenhang tussen ouderlijke conflicten en de kwaliteit van de coparenting en de kwaliteit van de coparenting en internaliserend probleemgedrag. Een mogelijke verklaring zou zijn dat de conflicten tussen ouders sterker samenhangen met internaliserend probleemgedrag dan met de kwaliteit van coparenting. Een mogelijk alternatieve verklaring is dat andere factoren zoals; kind-, omgeving- en gezinsfactoren meer van invloed zijn op de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag (Laird, Pettit, Dodge, & Bates, 2005; Van Peer, 2007).

Sterke kanten, beperkingen en vervolgonderzoek

Hoewel dit onderzoek veel sterke kanten in zich heeft kent het ook een aantal beperkingen. Dit onderzoek is gebaseerd op de visie en rapportage van jongeren. Het zou voor de volledigheid van dit onderzoek goed geweest zijn als de visie van ouders ook meegenomen werd. De data is cross-sectioneel, wat tot gevolg heeft dat er niet gesproken kan worden over oorzaak en gevolg op de lange termijn. Tevens is de steekproef (N = 252) niet representatief voor alle jongeren na ouderlijke scheiding. Het generaliseren van de resultaten dient daarom met voorzichtigheid te gebeuren.

Het onderzoek is vernieuwend, omdat er nauwelijks onderzoek gedaan is met de CBQ en daarmee interessant en praktisch relevant. Alle onderzoeksinstrumenten hebben een hoge betrouwbaarheid wat het onderzoek intern meer valide maakt.

Mogelijk vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op andere mediërende factoren in de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren. Bekend is dat meerdere factoren een rol kunnen spelen zoals gezins-, omgeving- en kindfactoren (Van Peer, 2007). Het zou tevens interessant zijn om nader te onderzoeken waarom de kwaliteit van coparenting wel van invloed is op internaliserend probleemgedrag en niet op externaliserend probleemgedrag, mogelijk speelt sekseverschil hierin een rol.

Conclusie

Wat heeft het onderzoek naar de samenhang tussen ouderlijke conflicten en probleemgedrag bij jongeren na ouderlijke scheiding opgeleverd en wat is er bekend geworden over een eventueel indirect verloop van dit verband via de kwaliteit van coparenting? Allereerst dat ouderlijke conflicten na scheiding niet direct samenhangen met verhoogd externaliserend probleemgedrag zoals agressie en delinquentie van jongeren, een mediatie-effect van coparenting is daarmee uitgesloten. Hoe ouders na scheiding hun rol als gezamenlijke verantwoordelijke opvoeders invullen hangt tevens niet samen met de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag van jongeren.

Daarentegen zijn ouderlijke conflicten na scheiding wel direct verantwoordelijk voor verhoogd internaliserend probleemgedrag zoals angst en depressie bij jongeren na scheiding. Deze samenhang wordt echter niet gemedieerd door de kwaliteit van coparenting. De kwaliteit van coparenting hangt wel samen met internaliserend probleemgedrag van jongeren, mogelijk middels het *spillover effect*. Dat wijst erop dat de manier waarop ouders gezamenlijk opvoeden na scheiding van betekenis is voor het functioneren van hun kinderen. Dit gezamenlijk opvoedgedrag van ouders neemt echter af in kwaliteit als ouders in conflict zijn omdat ze dan nauwelijks samenwerken of respect jegens elkaar tonen. Hoewel ouders in conflict zijn moeten ze vaak samenwerken ten behoeve van hun kinderen, een goede afstemming tussen ouders is daarom van belang. Tevens is het wenselijk dat ouders zich bewust worden wat de gevolgen zijn van hun onderlinge conflicten voor het functioneren van hun kinderen.

Referenties

- Amato, P.R. (2001). Children of divorce in the 1990's: an update of the Amato and Keith (1991) Meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287. doi:10.1037/0893-3200.15.3.355
- Amato, P.R. (2010). Research on divorce: continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 43-58. doi:10.1037/0033-2909.110.1.26
- Baron, R.M., & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182. doi:10.1037/0033 295X.86.5.452
- Baerveldt, C., Rossem van, R., & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks. A test of some networks assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands Journal of Social Sciences*, 39, 107-125. Geraadpleegd op: <http://psychnet.apa.org.proxy.library.uu.nl/psycinfo/2004-10593-002>
- Bjorkvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Osterman, K. (1992). *The direct and indirect aggression scales*. Vasa, Finland: Abo Akademi University.
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: a meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 2, 233-247. doi:10.23/A:1025006909538
- Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Anthony, C., Pemberton, S., & Gerard, J. (1998). Interparental conflict styles and youth problem behaviors: a two-sample replication study. *Journal of Marriage and Family*, 60, 119-132. doi:10.2307/353446
- Centraal bureau voor de Statistiek (2015). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Geraadpleegd op 10-11-2016 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=60060NED&D1=0-111,152-153&D2=a&HDR=G1&STB=T&VW=T>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48, 243-267. doi:10.1146/annurev.psych.48.1.243
- Cox, M. J., Paley, B., & Harter, K. (2001). Interparental conflict and parent-child relationships. *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications*, 249-272. Geraadpleegd op:

https://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=6TsYija5D38C&oi=fnd&pg=PA249&dq=Cox,+Paley+%26+Harter,+2001&ots=679SDCdqXv&sig=PIWK3SvKD_lyhvhSfe1OzIKQLRM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Craighead, W. E., Smucker, M. R., Craighead, L., & Ilardi, S. S. (1998). Factor analysis of the Children's Depression Inventory in a community sample. *Psychological Assessment, 10*, 156-165. doi:10.1037/1040-3590.10.2.156

Cummings, E.M., Goeke-Morey, M. C., Papp, L. M. (2004). Everyday marital conflict and child aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 191-202. doi:10.1023/B:JACP.00000019770.13216

DeMaris, A. (2000). Till discord do us part: the role of physical and verbal conflict in union disruption. *Journal of Marriage and Family, 62*, 683-692. Geraadpleegd op: <http://www.jstor.org/stable/1566789>

Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations a meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 118*, 108. doi:10.1037/0033-2909.118.1.108

Feinberg, M. E., (2002). Coparenting and the transition to parenthood: a framework for prevention. *Clinical Child and Family Psychology Review, 5*, 173-195. doi:10.1023/A:1019695015110

Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: a framework for research and intervention. *Parenting: Science & Practice, 3*, 95-131. doi:10.1207/s15327922PARO302_01

Feinberg, M. E., Kan, M. L., & Hetherington, E. M. (2007). The longitudinal influence of coparenting conflict on parental negativity and adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and Family, 69*, 687-702. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00400.x

Gable, S., Crnic, K., & Belsky, J. (1994). Coparenting within the family system: influences on children's development. *Family Relations, 4*, 380-386. doi:10.2307/585368

Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment a longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family Issues, 27*, 951-975. doi:10.1177/0192513X05286020

Gaspar, J. A. F., Stolberg, A. L., Macie, K. M., & Williams, L. J. (2008). Coparenting in intact and divorced families: its impact on young adult adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage, 49*, 272-290. doi:10.1080/105025508022311924

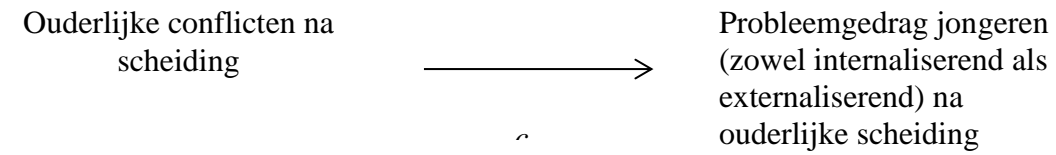
- Grych, J. H. (2005). Interparental conflict as a risk factor for child maladjustment: implications for the development of prevention programs. *Family Court Review, 43*, 97-108. doi:10.1111/j.1744-1617.2005.00010.x
- Grych, J. H., & Fincham, E. D. (2001). Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications. Cambridge, England: Cambridge University Press
- Jones, D. J., Shaffer, A., Forehand, R., Brody, G., & Armistead, L. P. (2003). Coparent conflict in single mother-headed African American families: do parenting skills serve as a mediator or moderator of child psychosocial adjustment? *Behavior Therapy, 34*, 259-272. doi:10.1016/S0005-7894(03)80016-3
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: a decade review of research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 39*, 963-973. doi:10.1097/00004583-200008000-00007
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology, 20*, 292-301. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.292>
- Maccoby, E. E., Depner, C. E., & Mnookin, R. H. (1990). Coparenting in the second year after divorce. *Journal of Marriage and the Family, 52*, 141-155. doi:10.2307/352846
- Macie, K. M. (2002). Influence of coparenting and marital status on young adult adjustment. Unpublished doctoral dissertations, Virginia Commonwealth University
- Macie, K. M., & Stolberg, A. L. (2003). Assessing parenting after divorce: the co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage, 39*, 89-107. doi:10.1300/J087v39n0106
- McHale, J. P., Lauretti, A., Kuersten-Hogan, R., & Rasmussen, J. L. (2000). Parental reports of coparenting and observed coparenting behavior during the toddler period. *Journal of Family Psychology, 14*, 2, 220-236. doi:10.1037/0893-3200.14.2.220
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: provocations from the field of family therapy. *Child development, 56*, 289-302. doi:10.2307/1129720
- Muris, P., & Steerneman, P. (2001). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): first evidence for its reliability and validity in a clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology, 40*, 35-44. doi:10.1348/01446651163463

- Van Egeren, L. A., & Hawkins, D. P. (2004). Coming to terms with coparenting: implications of definition and measurement. *Journal of adult development*, 11, 3, 165-178. doi:10.1023/B:JADE.0000035628.74672.0b
- Schum, L., & Stolberg, A. L. (2007). Standardization of the co-parenting behaviour questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47, 103–132. doi:10.1300/J087v47n0306
- Spruijt, A. P. (2005). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, 32, 37-52.
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce and Remarriage*, 3, 141-155. doi:10.1300/J087v43n03_08
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint physical custody in the Netherlands and the well-being of children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 65-82. doi:10.1080/10502550933423362
- Spruijt, E. en Kormos, H. (2010). 'Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft'. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Sun, Y., & Li, Y. (2002). Children's well-being during parents' marital disruption process: a pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and Family*, 64, 472-488. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00472.x
- Swartz, E. (2017). Parental divorce and children's adjustment: an updated meta-analysis, Universiteit Utrecht: nog ongepubliceerd manuscript
- Van der Valk, I. E., Spruijt, E. P., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent*, 25, 92. doi:10.1007/BF03060910
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and Young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 533–546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Van Peer, C. (2007). De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners. SVR-Studie 2007/1. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Vandewater, E.A. & J.E. Lansford (1998), Influences of family structure and parental conflict on children's wellbeing. *Family Relations*, 47, pp.323-330. doi:10.2307/585263

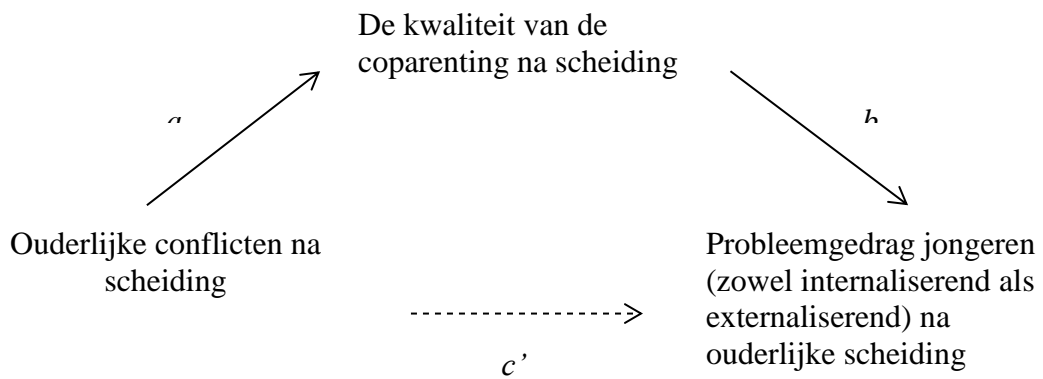
Bijlagen

Bijlage 1

Figuur 1: Conceptueel model huidig onderzoek

A) Directe verbinding

B) Mediatieverbinding

Bijlage 2

Coparenting Behavior Questionnaire ([CBQ] Schum & Stolberg, 2007)

De CBQ is een 86-item vragenlijst ontworpen om de coparenting interacties en het opvoedingsgedrag van gescheiden ouders te meten vanuit het perspectief van het kind. Dit instrument is bedoeld voor kinderen tussen 10-17 jaar. Er wordt aan de kinderen gevraagd naar het gedrag van hun ouders gedurende de afgelopen drie maanden. De CBQ bestaat uit 12 subschalen, waaronder ouderlijk respect/coöperatie, ouderlijke communicatie, ouderlijk conflict, triangulatie, en elk van de volgende opvoedingsvaardigheden voor zowel vader als moeder: warmte, monitoring, ouder-kind communicatie en opvoeding/corrigeren.

Antwoordcategorieën:

1. Bijna nooit
2. Zelden
3. Soms
4. Vaak
5. Bijna altijd/Heel vaak

Items per subschaal

Ouderlijk respect/coöperatie

12. Mijn moeder wil dat ik een goede band heb met mijn vader.
13. Mijn vader helpt wanneer mijn moeder iets aan mijn schema moet veranderen.
26. Wanneer mijn moeder hulp met mij nodig heeft, dan vraagt ze mijn vader.
28. Mijn moeder vertelt positieve dingen over mijn vader tegen mij.
30. Wanneer mijn vader hulp met mij nodig heeft, dan vraagt hij mijn moeder.
32. Mijn moeder vertelt positieve dingen over mijn vader tegen mij.
33. Mijn vader wil dat ik een goede band heb met mijn moeder.
36. Mijn moeder helpt wanneer mijn vader iets aan mijn schema moet veranderen.

Ouderlijke communicatie

17. Mijn ouders praten met elkaar over mijn problemen.
19. Mijn ouders praten met elkaar over hoe ik me voel over de scheiding.
20. Mijn ouders praten met elkaar over mijn school en mijn gezondheid.
23. Mijn ouders praten met elkaar over belangrijke keuzes in mijn leven.
24. Mijn ouders praten ten minste één keer in de week met elkaar.

29. Mijn ouders praten met elkaar over de dingen die ik goed doe.

Ouderlijk conflict

1. Mijn ouders klagen over elkaar.
3. Mijn ouders maken ruzie over geld in mijn bijzijn.
5. Wanneer mijn ouders met elkaar praten, maken zij elkaar verwijten.
6. Mijn ouders doen aardig tegen elkaar.
15. Mijn ouders maken ruzie in mijn bijzijn.
21. Mijn vader wordt boos op mijn moeder.
22. Mijn ouders worden boos op elkaar als ze met elkaar praten.
31. Mijn moeder wordt boos op mijn vader.
34. Mijn ouders kunnen goed met elkaar opschieten.
35. Mijn ouders schreeuwen tegen elkaar.

Triangulatie

2. Mijn vader zegt negatieve dingen over mijn moeder tegen mij.
4. Wanneer mijn ouders ruzie maken, voel ik me gedwongen om partij te kiezen.
7. Mijn moeder stelt vragen aan mij over mijn vader waarvan ik zou willen dat ze die niet zou stellen.
8. Ik voel me tussen mijn ouders instaan.
9. Mijn vader vraagt aan me om informatie of boodschappen door te geven aan mijn moeder.
10. Mijn ouders maken ruzie over waar/bij wie ik zou moeten wonen en/of wanneer ik bij wie ben.
11. Mijn vader stelt vragen aan mij over mijn moeder waarvan ik zou willen dat hij die niet zou stellen.
15. Mijn moeder zegt dat ik mijn vader moet vragen naar de kinderbijdrage (alimentatie).
16. Ik kan over mijn moeder praten tegen mijn vader.
18. Ik kan over mijn vader praten tegen mijn moeder.
25. Mijn moeder zegt negatieve dingen over mijn vader tegen mij.
27. Mijn moeder vraagt aan me om informatie of boodschappen door te geven aan mijn vader.

Moeder's warmte

41. Ik voel dat mijn moeder om me geeft.
44. Ik doe leuke dingen met mijn moeder.
47. Mijn moeder vindt het leuk om met mij samen te zijn.

48. Ik praat met mijn moeder.

65. Mijn moeder vertelt leuke dingen over mij.

81. Mijn moeder geeft me complimenten als ik thuis of op school iets goeds doe.

82. Mijn moeder zegt dat ze van me houdt en geeft me knuffels.

Monitoring door moeder

45. Mijn moeder weet wie mijn vrienden zijn en hoe ze zijn.

46. Mijn moeder weet wat voor dingen in na school doe.

58. Wanneer ik het huis verlaat, weet mijn moeder waar ik ben en met wie ik ben.

60. Als ik problemen heb op school, dan weet mijn moeder daarvan.

75. Mijn moeder weet wie mijn docenten zijn en hoe het op school gaat.

Moeder-kind communicatie

38. Mijn moeder en ik hebben fijne gesprekken.

39. Mijn moeder vraagt hoe mijn dag op school was.

59. Mijn moeder praat met me over belangrijke keuzes in mijn leven.

63. Ik praat met mijn moeder over mijn problemen.

78. Mijn moeder praat met me over mijn vrienden.

80. Ik praat met mijn moeder over de dingen die ik goed doe.

Corrigeren door moeder

40. Wanneer ik iets verkeerd doe, praat mijn moeder er met mij over.

53. Wanneer ik me niet aan haar regels houd, krijg ik straf van mijn moeder.

57. Ik heb taakjes bij mijn moeder thuis.

64. Als ik op school in de problemen kom, dan straft mijn moeder me.

72. Ik heb regels waar ik me aan moet houden bij mijn moeder thuis.

81. Mijn moeder geeft me complimenten als ik thuis of op school iets goeds doe.

84. Mijn moeder heeft geduld met me.

86. Wanneer mijn moeder zegt dat ze me gaat straffen, dan doet ze dat ook.

Vader's warmte

37. Mijn vader vindt het leuk om met mij samen te zijn.

43. Ik heb het gevoel dat mijn vader om me geeft.

50. Mijn vader zegt dat hij van me houdt en geeft me knuffels.

62. Mijn vader geeft me complimenten als ik thuis of op school iets goeds doe.

66. Ik doe leuke dingen met mijn moeder.

69. Mijn vader vertelt leuke dingen over mij.

71. Ik praat met mijn moeder.

Monitoring door vader

- 51. Wanneer ik het huis verlaat, weet mijn vader waar ik ben en met wie ik ben.
- 52. Als ik problemen heb op school, dan weet mijn vader daarvan.
- 55. Mijn vader weet wie mijn vrienden zijn en hoe ze zijn.
- 56. Mijn vader weet wat voor dingen in na school doe.
- 67. Mijn vader weet wie mijn docenten zijn en hoe het op school gaat.

Vader-kind communicatie

- 42. Mijn vader praat met me over belangrijke keuzes in mijn leven.
- 54. Mijn vader vraagt hoe mijn dag op school was.
- 70. Ik praat met mijn vader over mijn problemen.
- 73. Mijn vader en ik hebben fijne gesprekken.
- 78. Mijn vader praat met me over mijn vrienden.
- 85. Ik praat met mijn vader over de dingen die ik goed doe.

Corrigeren door vader

- 49. Ik heb taakjes bij mijn vader thuis.
- 61. Wanneer ik iets verkeerd doe, praat mijn vader er met mij over.
- 62. Mijn vader geeft me complimenten als ik thuis of op school iets goeds doe.
- 63. Ik heb regels waar ik me aan moet houden bij mijn vader thuis.
- 68. Wanneer mijn vader zegt dat hij me gaat straffen, dan doet hij dat ook.
- 76. Wanneer ik één van mijn vader's regels verbreek, dan straft hij me.
- 79. Mijn vader heeft geduld met me.
- 83. Als ik op school in de problemen kom, dan straft mijn vader me.